

Constantin Cavarnos

**PREOTUL – PĂRINTELE
DUHOVNICESC**

Traducere de prof. Paul Bălan

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
2012

Cuprins

Prefață	7
Capitolul I – Preotul – părintele duhovnicesc	9
Capitolul II – Nestemate din lucrările Sfântului Ioan Damaschin, cu privire la viața duhovnicească	35
Capitolul III – Povățuiri ale Sfântului Grigorie Palama	42
Capitolul VI – Scara dumnezeiescului urcuș	49

Prefață

Această carte este alcătuită din patru omilii, ținute de mine în parohii creștin-ortodoxe din statul New Jersey, între anii 1995-1996. Prima și cea mai de seamă omilie, care cuprinde partea substanțială a acestui volum, este intitulată „Preotul – părintele duhovnicesc”. Deși este scrisă drept răspuns la o invitație a preoților ortodocși, fiind destinată mai ales clericilor, ea este de un real interes și folos pentru mireni.

Celelalte omilii – „Texte alese, de mare valoare, din Sfântul Ioan Damaschin cu privire la viața duhovnicească”, „Povățuiri ale Sfântului Grigorie Palama cu privire la viața duhovnicească” și „Scara dumnezeiescului urcuș” – se adresează atât clericilor, cât și mirenilor. Sunt încredințat că ele vor fi de folos amândurora.

Locul în care fiecare dintre aceste omilii a fost prezentată, precum și data prezentării ei sunt înregistrate la începutul fiecăreia.

Meritul pentru publicarea acestei cărți aparține în primul rând cucernicilor clerici din New Jersey. Fără invitația lor, venită din inimă, spre a putea vorbi despre problemele de care m-am ocupat aici, precum și dorința lor, exprimată cu tărie, de a vedea aceste omilii tipărite, această carte nu ar fi apărut niciodată.

Constantin Cavaros

*Belmont, Massachusetts
martie, 2002*

Capitolul I

Preotul – părintele duhovnicesc*

Am fost invitat să vorbesc despre subiectul legat de „felul în care preoții pot fi părinți duhovnicești mai buni”. Luând în discuție acest subiect de mare importanță, m-am folosit de afirmații de mare valoare, făcute de cuvioși ai Bisericii Ortodoxe, atât din trecut, cât și contemporani cu noi.

Dați-mi voie să încep prin a înfățișa câteva recomandări dăruite nouă, în vremea noastră, de Gheron Paisie Athonitul (1924-1994).

Părintele Paisie s-a născut în provincia istorică a Capadociei și a viețuit sihăstrește în Sfântul Munte. Acolo el a dobândit reputația de cuvios foarte practic și înțelept, fiind căutat de numeroase persoane spre a primi povățuiri în probleme legate de credința ortodoxă, precum și asupra unor probleme personale. Unul dintre fiii săi duhovnicești, părintele Dionisie Tatsis, care a slujit Biserica „în lume”, l-a rugat cândva să-i dea povețe despre modul în care ar putea îmbunătăți viața duhovnicească a enoriașilor săi. Fericitul Paisie a început prin a răspunde la această întrebare făcând următoarea remarcă: „În vremea noastră, predica nu-i mai influențează prea mult pe oameni.

* Conferință ținută pe 3 aprilie 1995 preoților ortodocși din statul New Jersey, în parohia cu hramul „Hristos Mântuitorul” din Paramus. Ea a fost sponsorizată de Frăția Clericilor Ortodocși din nordul statului New Jersey și de Protopopiatul Bisericii Ortodoxe din America (OCA).

Oamenii din zilele noastre aud foarte multe lucruri. Preotul trebuie să urmeze o altă cale, una care va aduce roade duhovnicești. Iat-o: «Străduiți-vă pe cât puteți *să deveniți un bun preot lucrând asupra voastră*. Atunci veți vedea că enoriașii voștri vor începe să devină mai buni, fără prea multe strădanii săvârșite pentru ei. Prin urmare, străduiți-vă *să lucrați cu voi înșivă*. O astfel de muncă este o lucrare liniștită cu aproapele tău»¹.

Prin „munca cu sine”, părintele Paisie înțelege *asceza*, lucrarea duhovnicească. O astfel de lucrare, povățuia el, trebuie să aibă o temelie puternică pe învățăturile Sfinților Părinți ai Bisericii.

Vorbind în chip analitic, părintele spunea: „Împrăștierea minții asupra lucrurilor pământești deșarte împrăstie sufletul. Întoarceți-vă întreaga atenție înlăuntrul vostru, spre a vă cultiva via sufletului vostru, spre a smulge toți spinii păcatelor și greșelilor și a sădi în locul lor virtuțile.

Să știți că această lucrare asupra ta nu este deloc ușoară. Necesită eforturi. Vei întâmpina multe greutăți pe cale. În toată această osteneală a ta vei dobândi mult folos citind felurite lucrări ale Sfinților Părinți, cum ar fi: *Filocalia*, *Scara dumnezeiescului urcuș* și *Patericul*. Într-însele vei afla tot ceea ce dorești cu ardoare, tot ceea ce îți trebuie. Acestea te vor călăuzi pe o cale sigură. Oricum, trebuie să le citești cu smerenie și cu duh de rugăciune”².

Ceea ce trebuie adăugat la acest text este faptul că „spinii sau greșelile” persoanele trebuie dezrădăcinate prin a deveni *conștient* de ele, prin a li se *împotrivi cu mintea*, prin a le urî și a cere ajutorul lui Dumnezeu, cu

¹ Dionisie Tatsis, *Jurnal atonit*, Atena, 1989, p. 22.

² *Ibidem*, p. 9.

rugăciunea. Doar simpla lor înfruntare intelectuală nu este suficientă, forța emoțiilor trebuie să fie angajată în luptă.

Astfel, Sf. Isaia Pustnicul (cca 370) spune: „Fără să-și urască spinii dintr-însul, omul nu poate ajunge la curăție. El trebuie să respingă tot ceea ce vrăjmașul (diavolul) seamănă într-însul”³, cu alte cuvinte stările, cugetele, simțămintele, dorințele și fanteziile *negative*. Astfel, mânia este considerată de Sf. Isaia a fi *după* fire⁴ atunci când mânia este rațională, pozitivă, curățitoare, opusă ei fiind mânia care este *potrivnică* firii, cu alte cuvinte ea este o mânie irațională, ceva negativ care pângărește.

Părintele Paisie subliniază valoarea *rugăciunii*, dimpreună cu *postul* și *privegherile*, spunând că, „dacă le folosești pe acestea în viața ta, multe lucruri vei dobândi”⁵.

În ceea ce privește rugăciunea, el spune: „Rugăciunea trebuie să fie «rugăciunea inimii»... Doar rugăciunea inimii este o rugăciune eficientă, deoarece ea aduce cu sine frângerea inimii și deci rezultate bune”⁶.

Sfântul Nicodim Aghioritul a scris numeroase lucruri luminate cu privire la această rugăciune, în cărțile sale *Războiul nevăzut* și *Manualul sfaturilor bune*, precum și în alte scrieri ale sale.

În cea dintâi carte a sa, el spune: „Rugăciunea minții sau rugăciunea inimii, după Sfinții Părinți, numiți «trezvitori», constă mai ales în acest lucru: în aducerea minții în inimă și, fără a spune ceva cu gura, ci doar cu rațiunea discursivă, care vorbește în inimă, spunând această scurtă rugăciune: «Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!», ținând puțin respirația.

³ *Filocalia*, vol. 1, Atena, 1957, p. 30.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Tatsis, *op. cit.*, p. 9.

⁶ *Ibidem*, p. 103.

Însă, la modul impropriu, termenul mai larg de «rugăciune a minții» este folosit spre a numi, de asemenea, orice altă rugăciune care nu este rostită cu gura, ci cu mintea⁷.

„Trebuie să-ți păzești energia minții tale, al cărei organ este creierul, de toate lucrurile dinafară ale lumii, prin paza simțurilor și a imaginației.

Apoi trebuie să aduci această *energie* în inimă, care este organul *esenței* minții.”⁸

„Aflându-se în inimă, rațiunea intuitivă nu trebuie să-i îngăduie să spună orice altceva în afară de cuvintele mai sus pomenitei rugăciuni, în vreme ce ea (rațiunea intuitivă) trebuie *să ia aminte la cuvintele* acestei rugăciuni, și, mai ales, la *sensul lor*, rămânând fără formă sau întruchipare, *fără imaginație, fără să ia aminte la orice altceva*, fie acesta lucru simțit sau inteligibil, dinafară sau lăuntric, chiar dacă ar fi ceva bun.”⁹

„Rugăciunea minții este plină de osteneală și necesită eforturi, și totuși aduce mari roade, fiind lucrarea de căpetenie și cea mai înaltă a minții, întrucât ea unește mintea cu Dumnezeu... Ea curățește, luminează și desăvârșește mintea mai mult decât toate algebrele, fizicile, metafizicile și toate celelalte științe ale filosofiei dinafară (laice), căci ea îl face pe om să fie duhovnicesc și contemplator al lui Dumnezeu, în vreme ce toate celelalte științe îl lasă pe om la nivelul firii – iar omul firesc, neduhovnicesc, nu primește darurile Duhului.”¹⁰

În ceea ce privește propoziția „Doamne, miluiește-mă!”, există în *Filocalia* o minunată explicație a acesteia, într-un capitol intitulat „Explicarea lui «Doamne, miluiește-mă!» (Kyrie Eleison)”. Printre alte lucruri, autorul

⁷ *Războiul nevăzut*, Atena, 1947, pp. 147-148.

⁸ *Manualul sfăturilor bune*, Atena, 1885, p. 116.

⁹ *Ibidem*, p. 117.

¹⁰ *Ibidem*, p. 116.

ei spune: „Mila lui Dumnezeu nu este nimic altceva decât harul Atotsfântului Duh, pe care noi, păcătoșii, trebuie să i-L cerem lui Dumnezeu și să strigăm neîncetat: «Doamne, miluiește-mă!», lucru care înseamnă Fie-Ți milă de mine, Doamne, păcătosul, în starea în care mă aflu. Adu-mă din nou la harul Tău. Dă-mi duhul puterii, spre a putea fi întărit și să pot înfrunta ispitele diavolului și răul obicei al păcătosului. Dă-mi duhul pocăinței, ca să mă pot schimba, ca să pot ajunge la cunoașterea de sine și să mă pot îndrepta. Dă-mi duhul temerii și al fricii, ca să mă tem de Tine și să păstrez poruncile Tale. Dăruiește-mi duhul dragostei, ca să Te pot iubi și să nu mă mai despart de Tine. Dăruiește-mi duh de pace, ca să-mi păstrez sufletul în pace, să-mi pot aduna gândurile și să fiu calm și liniștit. Dăruiește-mi duh de curăție, ca să mă pot păstra curat de orice păngărire. Dăruiește-mi duh de umilință, spre a-mi putea păstra calmul între frații mei creștini și a mă păzi de mânie. Dăruiește-mi duh de smerenie, ca să nu cad în mândrie”¹¹.

Practicarea „rugăciunii minții” sau a „rugăciunii inimii”, cunoscută și sub numele de „Rugăciunea lui Iisus”, poate fi practică, mai ușor și mai rodnic, într-o mănăstire sau într-un schit, locuri care asigură o așezare liniștită, care-l eliberează pe om de răspândirile cele de multe feluri. Totuși, Sfânta Biserică recomandă practica ei și de cei ce viețuiesc „în lume”, mai ales seara, înainte de a te duce la culcare. Astfel, în al său Prolog, grăitor și emoționant, Sf. Nicodim Aghioritul spune: „Odinioară, mulți dintre cei ce viețuiau în lume, inclusiv împărații care viețuiau în împărățiile lor și aveau nenumărate griji și preocupări, aveau o lucrare de căpetenie,

¹¹ *Filocalia*, vol. 5, Atena, 1963, p. 71.

să se roage neîncetat în inima lor. Există multe astfel de pilde în istorie. În ziua de azi, din pricina neglijenței și a superficialității, nu numai la cei din lume, dar și printre monahi, acest lucru este ceva rar. O, ce pierdere! Lipsit de acest lucru, deși fiecare luptă pe cât îi stă în putință să dobândească virtuțile, pătimind ostenelele care însoțesc această luptă, nu culeg, totuși, nici o roadă. Căci fără neîncetata pomenire a Domnului și curățenia inimii și a minții de orice rău – o curăție adusă de această rugăciune – este cu neputință să capeți roade”.

Hristos Domnul spune: „Fără Mine nu puteți face nimic”; și iarăși: „Cel ce rămâne în Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă”¹².

Continuând cu povețele starețului Paisie, el pune accentul, pe lângă rugăciune, pe *post* și *priveghere*. Astfel, el îi spunea părintelui Dionisie Tatsis: „Postul, privegherea și rugăciunea. Dacă cineva le pune pe acestea în practică, unul ca acesta face un mare progres în viața duhovnicească”¹³.

El sublinia importanța ținerii posturilor rânduite de Biserică. „Trebuie să ținem aceste posturi”, spunea el. „Dacă oferim cuiva ospitalitate și se întâmplă să fie vreme de post, trebuie să fim atenți ce fel de hrană îi oferim.

Dacă oaspetele dorește mâncare de dulce, trebuie să-i spunem să vină într-o altă zi și atunci i-o vom oferi. Trebuie să-i spunem că i-o datorăm. Noi, creștinii, trebuie să fim atenți, așa încât să nu-L necinstim pe Dumnezeu și învățăturile credinței noastre.”¹⁴

În ceea ce privește privegherea, părintele Paisie remarca faptul că, chiar mai mult decât postul, „prive-

¹² Ioan 15, 5.

¹³ *Ibidem*, p. 9.

¹⁴ *Ibidem*, p. 78.

gherea curăță mintea, o subțiază și îndulcește inima, în timp ce somnul mult îngroașă mintea”¹⁵. Acest lucru este asemenea cu ceea ce spune Sf. Ioan Casian despre priveghere. Astfel, el remarcă: „Avem o foarte mare armă în lupta duhovnicească împotriva demonilor: privegherea. Căci întocmai precum paza minții din timpul zilei pregătește sfințenia din timpul nopții, la fel și privegherea cea după Dumnezeu din timpul nopții pregătește calea sufletului pe timpul zilei”¹⁶.

Privegherile constau în participarea la slujbele bisericești de seară sau noapte (vecernia, pavecernița, utrenia), sau rugăciunea la chilie, cântarea și citirea cărților religioase.

În ceea ce privește formele de asceză până acum înfățișate – rugăciunea, postul și privegherile –, precum și altele, starețul Paisie recomanda evitarea exceselor. El remarcă: „Asceza trebuie săvârșită până într-atât, încât să ne păstrăm sănătatea spre a ne îndeplini îndatoririle. Excesele vatămă trupul și-l fac pe om incapabil de a-și îndeplini chiar și lucrurile de maximă trebuință”¹⁷. El vorbea foarte înțelept despre practica *criticării și povățuirii* oamenilor. Există, spunea el, unele persoane credincioase hipersensibile la greșelile altora și cred că este de datoria lor să-i atenționeze mereu pe aceștia și să le dea povețe. Astfel de persoane devin, adesea, respingătoare. În loc de a face bine altora, Bisericii, ei aduc vătămări. Clericii ar trebui să aibă mare grijă în acest sens.

Unii simt că simplul fapt de a fi clerici le conferă autoritatea de a acționa de pe o poziție privilegiată în cadrul Bisericii, fie prin ceea ce fac, fie prin ceea ce spun.

¹⁵ *Ibidem*, p. 106.

¹⁶ *Filocalia*, vol. 1, Atena, 1957, p. 65.

¹⁷ *Ibidem*, p. 106.

Iată sfatul dat de el în această privință: clericul trebuie să se apropie de oameni cu *simplitate*, *smerenie* și *dragoste*. El trebuie să facă aprecieri doar în cazul unor probleme serioase. În cazul altora, trebuie să se prefacă că nu vede sau nu aude.

Și mai spunea: „Oamenii din ziua de azi sunt obosiți, agitați și nu au capacitatea de a primi mereu felurite povețe, indiferent cât de bune ar fi acestea.

În plus, oamenii de azi sunt foarte egoiști, mândri, cufundați în păcate și aflați sub înrâurirea satanei. Așa că nu sunt receptivi la cuvintele dumnezeiești”¹⁸.

Părintele Paisie avea grijă de a discerne între reacțiile la *greșelile personale* ale altor indivizi și reacțiile noastre la atacurile îndreptate împotriva *sfintei credințe ortodoxe*. Atunci când vedem credința noastră că este atacată, nu trebuie să ne prefacem că nu vedem acest lucru. Nu!

În schimb, noi trebuie să mărturisim credința noastră, să apărăm Ortodoxia și să ne criticăm vrăjmașii. O astfel de critică este necesară, mai întâi, pentru a-i apăra pe credincioși, așa încât aceștia să nu se abată de la calea cea bună, și, în al doilea rând, pentru a-i câștiga pentru Biserică pe unii dascăli ai erorilor.

Pentru a împlini acest lucru, dați-mi voie să adaug, nu trebuie să grăim cu glas tare și mânios, sau cu un limbaj insultător sau injurios. În schimb, trebuie să căutăm a lămuri oamenii cu ajutorul unor *argumente sănătoase, arătând care este adevărul*. Căci, după cum spune Sf. Ioan Hrisostom: „Nimic nu e mai puternic decât adevărul, așa cum nimic nu este mai neputincios decât minciuna și fățarnicia”.

Atunci când cineva devine hipersensibil în încercarea sa de a apăra credința, să evite greșeala; când se

¹⁸ *Ibidem*, pp. 21-23.

umple de mânie și ură, nu numai că raționamentul său se întunecă, ci tinde chiar să-și submineze sănătatea.

Astfel, înțeleptul Platon remarca: „Atunci când sufletul se angajează în controverse, în bătălii de cuvinte și certuri, își înflăcărează trupul și-l zdruncină cu totul”¹⁹.

În ceea ce privește obligația clericului de a apăra adevărata credință creștină, marele părinte al Bisericii elene din secolul al XX-lea, Sf. Nectarie din Eghina, a făcut câteva remarci de mare valoare. În cartea sa *Curs de teologie pastorală*, vorbind despre trăsăturile viitorilor preoți și episcopi și despre îndatoririle lor, el spune: „Astăzi, valabilitatea izvoarelor învățaturii creștine este atacată cu toată forța criticii istorice și cu pregătirea filosofică. Sfânta Tradiție este respinsă. Autoritatea și cunoașterea Sfintei Scripturi este atacată. Și înseși principiile creștinismului sunt combătute... Pentru a birui în bătălia dusă împotriva acestor forțe, păstorii duhovnicești au nevoie de toată avuția cunoștințelor enciclopedice, filosofice și teologice”²⁰.

Acest text al Sfântului Nectarie subliniază faptul că, în epoca noastră, *voința de a apăra credința, pentru a putea fi eficientă*, în lupta dusă împotriva nenumăratelor erezii, *trebuie susținută de o mare cunoaștere – teologică, filosofică și enciclopedică*. „Pentru a putea respinge argumentele luate din filosofie sau din științele naturale îndreptate împotriva Bisericii și a creștinătății, clericul trebuie să cunoască filosofia și aceste științe, așa încât să le poată da replica potrivită.”²¹

În aceeași carte, Sf. Nectarie pune accentul pe încă un lucru: nevoia de a avea darul argumentării. El se opune

¹⁹ Timaeus, 88 A.

²⁰ *Μάθημα Ποιμαντικής*, Atena, 1898, p. 129 (Această carte a fost retipărită în anul 1972 și ulterior.)

²¹ *Ibidem*, p. 130.

clar împotriva neîncrederii, sau urii, certurilor, controverselor. Grecii, de la Socrate înainte, au folosit cuvântul „misologie” pentru a denumi o astfel de neîncredere. În afară de sectele sofștilor și scepticilor, filosofii eleni au afirmat întotdeauna valoarea rațiunii în descoperirea și apărarea adevărului. Sf. Nectarie a rămas neclintit în cadrul acestei mărețe tradiții.

O astfel de apărare a credinței se numește *apologetică*. Sf. Nectarie era permanent angajat în apologetică. Acest lucru este dovedit de numeroasele sale scrieri în domeniul apologeticii, precum și de următoarele pasaje din Prefața la lucrarea sa *Studiu cu privire la sfintele icoane*²².

„Protestanții resping orice formă de cult exterior. Ei resping sfințenia și puterea Sfintei Cruci și închinarea, ei resping evlavia față de sfintele icoane și sfintele moaște ale sfinților și resping, în general, cam tot ceea ce Sfânta Biserică venerază și respectă ca fiind sfânt și sacru.

În ciuda faptului că ei călătoresc în lung și-n lat, pe pământ sau pe mare, spre a face un ucenic și a-i atrage pe mulți la greșeala lor, din această pricină am început să avem repulsie față de ei, să le respingem toate argumentele, supunând analizei critice toate greșelile lor și, cu ajutorul argumentelor raționale și istorice, apărăm adevărurile atacate.

În acest scop am scris următoarele studii:

1) Cu privire la Biserică. 2) Cu privire la Sfânta Tradiție. 3) Cu privire la Sfintele Taine. 4) Cu privire la Maica Domnului. 5) Cu privire la Sfânta Cruce. 6) Cu privire la sfinții lui Dumnezeu. 7) Cu privire la sfintele icoane. 8) Cu privire la sfintele moaște. 9) Cu privire la parastase. 10) Cu privire la ceara de albine și la untdelemn,

²² *Studiu cu privire la sfintele icoane* (în limba greacă).

aduse drept jertfe, și cu privire la tămâiere. 11) Cu privire la post și 12) Cu privire la închinarea vieții sfințelor fecioare lui Dumnezeu și cu privire la monahism.”²³

Printre alte lucrări ale Sf. Nectarie, închinată criticării falselor învățături religioase și întru apărarea credinței creștin-ortodoxe, cea mai importantă este cea în două volume: *Studiu istoric cu privire la cauzele schismei, cu privire la perpetuarea ei și cu privire la posibilitățile sau imposibilitățile unirii celor două Biserici, cea de răsărit și cea apuseană*. Aceasta a fost publicată la Atena, în 1911-1912.²⁴ Lucrarea Sf. Nectarie explică pricinile care au dus la schismă și au continuat s-o perpetueze. Ele sunt atribuite învățăturilor eretice și învățăturilor nejustificate introduse de Biserica apuseană sau papală.

În ceea ce privește valoarea unei vaste educații în cazul clericului, este notabil faptul că un alt sfânt modern ortodox, cel mai mare misionar al Greciei moderne, Sf. Cosma Etolianul (1714-1779), a primit o foarte bună educație, care cuprindea studiul logicii și al retoricii. El spunea că „pătrunsese adâncurile înțelepciunii”²⁵. Și într-una dintre *Didahiile* sale, întrucât predicile sale erau binecunoscute, el spunea: „Credința noastră a fost întărită de sfinți înțelepți și învățați, care nu numai că au explicat Sf. Scriptură precis, ci și ne-au luminat prin predicile lor de Dumnezeu luminate”²⁶.

²³ Textul original elen al paragrafelor de mai sus poate fi aflat în ediția scoasă de mine, a lucrării sfântului cu privire la sfințele icoane, tipărită la Atena, în 1997, pp. 4-5.

²⁴ Am discutat despre această lucrare, în cartea mea *Sf. Nectarie din Eghina*, pp. 65-69.

²⁵ *Sfântul Cosma Etolianul* (vol. I din seria „Sfinți ortodocși moderni”, 1985), p. 18.

²⁶ *Ibidem*, p. 94.